

OSMANLININ MUHTEŞEM YÜZYILINDA HUKUKÇU BİR DEVLET ADAMI

Pervîz Abdullah Efendi: Hayatı, İlmî ve Edebî Yönü

Ahmet AKPINAR¹

Özet

Osmanlı devlet adamları, devrinin ilmî ve edebî ortamlarını sıkça takip eden, aynı zamanda resmi işleri yanında çeşitli alanlara da merak duyan kendisini bu yönde yetiştirmiş entelektüel kişilerdir. Bu şahsiyetlerden biri olan Pervîz Abdullah Efendi, devlet adamlılığının yanında Osmanlı'nın en ihtişamlı devrinde hukuktan edebiyata, astronomiden tıbbaya kadar çeşitli alanlarda hem eser telif etmiş hem de önemli istinsahlarda bulunmuş bir Osmanlı aydınıdır. Devrinin önemli bir şahsiyeti olmasının gölgesinde kalan bu yönü şimdiye kadar ele alınmamış, herhangi bir çalışmanın konusu olmamıştır. Bu çalışmada, Osmanlıların “Muhteşem Yüzyıl”ında tıp, astronomi ve edebiyatta şöhret kazanmış bir devlet adamının perspektifinden 16. yüzyıl Osmanlısındaki düşünsel ve bilimsel ortama ışık tutulacak, Kanuni dönemi kadılar zümresinden Anadolu kazaskeri Pervîz Abdullah Efendi'nin hayatı, ilmî ve edebî yönü tanıtılarak söz konusu devlet adamının entelektüel portresi tasvir edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Pervîz Abdullah, Kadı, Tıp, Astronomi, Edebiyat.*

---

¹Okt., Bayburt Üniversitesi, Türk Dili Birimi, aakpinar@bayburt.edu.tr

A Jurist Statesman in the Ottoman Age of Gorgeousness Pervîz Abdullah Efendi: His Life, Scholarly and Literary Characteristics

Abstract

Ottoman statesman are strict followers of scholarly and literary developments of their age with great intellect who also put emphasis on personal development and scholarly curiosity beside their formal affairs. One of these personalities, Pervîz Abdullah Efendi is a significant statesman and Ottoman scholar who both wrote works in various fields from law to literature, from astronomy to medicine and copied important works in the age of gorgeousness. This characteristic of him was shadowed by his political identity and has never been a topic of study before. In this study, intellectual and scientific atmosphere of 16th century Ottoman Empire will be depicted in the perspective of a statesman who gained reputation in medicine, astronomy and literature in Ottoman age of gorgeousness. Beside, an Ottoman scholar's intellectual portrait; Anatolian Qadi'Asker Perviz Abdullah Efendi from Qadi Class of Kanuni Period will be described with his life, scholarly and literary personality.

Keywords: *Pervîz Abdullah, qadi, medicine, astronomy, literature.*

GİRİŞ

16. yüzyıl, Osmanlı Devletinin Batı karşısında sayısız zaferler elde ettiği hem siyasi kudret hem de dil, edebiyat, kültür ve sanat alanlarında önemli gelişmeler kaydettiği bir devirdir. Yönünü Batıya çeviren Osmanlı, bir taraftan askerî ve siyasî zaferler elde etmiş, diğer taraftan genişleyen sınırlarda devletin otoritesini ve işleyişini korumak amacıyla devrin şartlarına göre yeni yeni kanunnameler tanzim etmiştir.

Bilim, kültür ve sanatta zirveye ulaşan Osmanlıda; devrin en güçlü hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman, en büyük denizcisi Akdeniz'i Türk gölü yapan Barbaros Hayrettin Paşa, en büyük mimarı estetikte zirveye ulaşan Koca Sinan, en büyük şâirleri Fuzulî, Bakî ve Ruhî bu altın çağda yaşamıştır. 16. yüzyıl, Osmanlı medeniyeti tarihi bakımından mimariden nakkaşlık ve hattatlığa; coğrafya, matematik ve denizcilikten astronomiye; tarihten edebiyata; tıptan musikiye kadar hemen her dalda, dünya kültür ve bilim tarihine diğer asırlarda hiç olmadığı kadar katkının sağlandığı bir devirdir. Semerkand, Buhara, Merv, Herat, Bağdat gibi merkezlerden yetişen, matematik ve astronomide şöhret kazanan Uluğ Bey ve öğrencisi Ali Kuşçu'nun bilime kazandırdığı keşifleri bu devirde daha da geliştirilmiş, Takyüddin Mehmed gibi dünyaca meşhur bir deha yetişmiştir. Özellikle Kaysunizadeler adıyla bilinen tabip ailesi manzum olarak yayınladıkları eserlerde *Frenği Hastalığı* hakkında ilk malumatlarıyla tıp sahasına önemli katkılar sağlamışlardır. Avrupalıların *Addison Hastalığı* dedikleri hastalık daha bu yüzyılda Tabip Yakub tarafından *Behak* (=Şamil) diye adlandırılmış ve tedavi edilmiştir. Bu devirde sadece fen bilimleri değil sosyal bilimler alanında da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Mesela, tefsir sahasında bugün için hâlâ referans olan büyük Kur'ân Tefsiri² de devrin şeyhülislamı Ebu's-Suûd Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Bundan dolayı Osmanlı araştırmaları tarihi bakımından bu yüzyıl araştırılmayı bekleyen sayısız malzemeyi içerisinde barındırmaktadır.

Osmanlı eğitim tarihinde medreseler, sayısız bilim insanı yanında birçok devlet adamını da bünyesinde yetiştiren önemli eğitim kurumları olmuştur. Coğrafi konumlarına göre derecelerle sınıflandırılan bu kurumlardan yetişen öğrenciler çok olmamakla birlikte bu kurumların sayısı da pek azdı. Hallaçoğlu (1991: 111)'na göre, buradan mezun olanların kazasker (kadıasker) divanında staj gördükten ya da uzun bir süre müderrislik yaptıktan sonra kadılık³ ya da kazaskerlik gibi mertebelere terfisi mümkündü. Kazaskerlik mertebesi içerisinde özellikle Anadolu ve Rumeli kazaskerliği en üst rütbeydi.

Osmanlı devlet adamlarının birçoğu çeşitli ilimlere de vakıf çok yönlü ve entelektüel kişilerdi. Kanuni döneminde çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra kadılıktan Anadolu kazaskerliğine terfi eden Pervîz Abdullah Efendi de devrinin diğer devlet adamları gibi çeşitli sahalarda kendini yetiştirmiş bir münevverdir. Osmanlı'nın en ihtişamlı devrinde devlet adamlığı

²*İrşadü'l-Aklu's-Selim Mezaye'l-Kitabü'l-Kerim*

³*Kadılık süresi devirlere göre 18 aydan 3 yıla kadar değişmiştir (Hallaçoğlu, 1991: 112).*

yanında tıp, riyaziye ve edebiyatla da uğraşmış, birçok eser kaleme almıştır. Bu çalışma, 16. yüzyıl Osmanlı payitahtındaki düşünsel ve bilimsel ortamı kendi şahsında resmeden bir devlet adamını tanıtmayı ve onun perspektifinden Osmanlı münevverinin portresini çizmeyi amaçlamaktadır.

1. Hayatı

Asıl adı Abdullah b. Mahmud (Kahraman, 2011: 587) olan Perviz Abdullah Efendi, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemi kadılar zümresinden âlim ve ârif bir zâttır. Mekke kadısı⁴ iken 1579 (H987) tarihinde vefat etmiştir. Kaynaklarda Mualla mezarlığında (Cennetu'l-Muallâ), Hz. Hatice'nin (r.anha) kabri yakınına defn olunduğu yazmaktadır (Atâî, 1989: 254; Bursalı, 2000: 260; M. Süreyya, 1996: 1330).

Bayramî-Şemsî şeyhi Yavsî Efendi'ye (ö.H920/M1514) intisap etmiş, onun yanında yetişmiştir (Şahin ve Ceyhan, 77; Bursalı, 2010: 260). Nişancı Abdi Bey ve İbrahim Paşa'nın hizmetinde bulunmuştur. Çivizâde Efendi ve Sa'dî Efendi gibi meşhûr ulemâdan kimselerin hizmetlerinde bulunduktan sonra Şeyhü'l-İslâm Kemâl Paşa-zâde Efendi'nin (ö.H940/M1534) öğrencisi olmuş (Ahdî, 2009: 52-53), kendisine mülâzemet⁵ verilmiştir. Bu hizmetlerine karşılık ilk olarak müderrisliğe 30 akçe ile İbrahim Paşa Medresesi'nde başladı. 1533'te (H939) Mahmud Paşa Medresesi'ne atandı. Burada *hâriç* rütbesini aldı. 1536'da (H942) Edirne Dârü'l-Hadis Medresesi'ne atandı. 1536'da (Muharrem H943) yerine başkası atandı. 1539'da (H945) Sahn-ı Semân medreselerinde müderris oldu. Fakat 1544'te (H950) değirmen da'vâsı yüzünden görevinden alındı. 1545'te (Şevvâl H951) Semâniye müderrisi oldu (Atâî, 1989: 18, 254).

İlk olarak 1549'da (H955) Bağdat'ta kadılığa başladı. 1551'de (H957) Halep kadılığı verilip 1551'de (H958) bu görevinden azledildi. 1553'te (H960) (Atâî, 1989: 32) Sahn-ı Semân'a müderris olarak atandı. 1554'te (H961) Halep kadılığı tekrar kendisine iade edildi. 1554 yılı içerisinde Şam kadısı, 1555'te (H962) Mısır-Kahire kadısı (Evliyâ Çelebi, 2011: 587) oldu. 1556'da (H963) (Atâî, 1989: 39) Mahmud Paşa Medresesi'ne atandı. 1558'de (Rebiülâhîr H965) Edirne kadısı, 1561'de (Şaban H968) İstanbul kadısı, 1563'te (Rebiülevvel H971) Anadolu kazaskeri olmuştur. 1566'da (Rebiülâhîr H974) bu görevinden azledilmiştir. 1576'da (Rebiülâhîr H984) Mekke kadısı olup 1579'da (Muharrem H987) görevinden azledilmiştir (M.Süreyya, 1996:1333; Atâî, 1989: 254; Evliyâ Çelebi, 2011: 587).

Kanuni Sultan Süleyman'ın Zigetvar seferi (H974/M1566) esnasında Rumeli Kadiaskeri Hâmid Efendi (Çivizâde damadı) ile birlikte padişahın yanında yer almıştır (İpşirli, 2001c: 96). II. Selim tahta geçtiğinde Rumeli

⁴Mekke kadısı yerine Mekke mollası da denirdi.

⁵"... medrese mezunlarının müderrislik ve kadılık almak için sıra beklemeleri, bu arada meslekî tecrübe kazanmaları ve belirli kontenjanlardan istifade ile göreve başlarını ifade eder. Ancak mülâzemet sadece ilmiyeye has bir terim olmayıp yine 'staj' anlamında Osmanlı idarî askerî teşkilâtında da kullanılmıştır" (İpşirli, 2006d: 138).

ve Anadolu kazaskeri efendiler görevinden azledilip Anadolu kazaskerliğine Pervîz Efendi yerine Muâllimzâde Ahmet Efendi, Rumeli Kadıaskerliğine de Hâmid Efendi yerine Kadızâde Ahmed Şemseddin getirilmiştir (Selânikî, 1999: 52; Tektaş, 2006: 230).

Pervîz Efendi, müderris atamaları için yapılan imtihanlarda da bulunmuştur. Atık Ali Paşa Medresesi müderrisliği için Şeyh Vefa Câmisi'nde Hamid Efendi ile birlikte görev almış, Bayramzâde Zekeriyâ Efendi, Mevlâ Abdurraûf ve Bedreddîn Mahmud Hâlî'yi (H973/M1565) imtihan etmiştir (Atâî, 1989: 141, 323, 442).

İstanbul'da kendi adını taşıyan bir de medrese bina ettirmiştir (Bursalı, 2000: 261; M. Süreyya, 1996: 1333; Atâî, 1989: 253). Pervîz Efendi, medresede⁶ görev yaptığı dönemde; Taşkoprizâde Ahmet Efendi, Karesili Hasan Efendi, Mâlul Emîr Efendi gibi zatlarla birlikte çalışmıştır. Yetiştirdiği öğrenciler arasında şeyhülislam Çivizâde Mehmed Efendi (ö.H995/M1587), Arap tezkireci Mehmed Efendi (ö.H1007/M1599), Mevlâ Mehmed b. Şeyh Mehmed b. İlyâs da vardır (İpşirli, 1993a: 347; M. Süreyya, 1996: 985-986; Atâî, 1989: 292).

Pervîz Efendi Medreseleri

Kaynaklarda Pervîz Abdullah Efendi tarafından İstanbul ve Dimetoka'da yaptırılan iki medreseden bahsedilmektedir. 1660'lı yıllardaki İstanbul ve Rumeli medreselerinin derecelerine bakıldığında Rumeli kazaskerliğine bağlı medreselerin *Rûzname*'sinde Pervîz Efendi Medreseleri şu şekilde sınıflandırılmaktadır (www.egitim.aku.edu.tr):

<i>Medresenin adı</i>	<i>Bulunduğu Yer</i>	<i>Derecesi</i>
Pervîz Efendi	İstanbul	40
Pervîz Efendi	Dimetoka	30

Pervîz Efendi Medresesi / İstanbul

Pervîz Efendi tarafından, Mimar Sinan'ın mimarbaşı olduğu zamanda İstanbul-Çarşamba semti Şeyh Resmî Mahmûd Efendi Mahallesi'nde ya da Otlukçu Yokuşu'nda yaptırılmıştır. Altı odalı olarak 10 kişinin kalacağı şekilde yapılmıştır. 1847 ve 1863 yıllarında tamirat görmüş, 1911'de ahşap olduğu için yeniden yapılmıştır. 1914'te talebe yerleşimine uygun bulunmuş fakat mahalle içerisinde binalar arasında kaldığı için dârülhilâfe kadrosu içine alınmamıştır. 1869'da bu medresede bir dersi'âm ile 22 talebe bulunmaktaydı. Ahşap olduğu için Fatih yangınında yanmış, 1918 yılında medreseden geriye sadece arsa kalmıştır (Kütükoğlu, 2000: 211-213).

⁶Çivizâde M 1543'te hacca gitmiş dönüşte yukarıda ismi anılan hocalardan ders almıştır. 1544'te Taşkoprizâde Ahmet Efendi; Koca Mustafa Paşa, Sahn-ı Semân, Edirne Üç Şerefeli, Edirne Sultan Bayezid gibi medreselerde müderris olarak görev yaptığına göre Pervîz Efendi de o yıllarda bu yerlerden birinde müderris olmalıdır (Yavuz, 2011:151).

Yapılış tarihine dair tam bir tarih mevcut değildir. Fakat bu yapı Mimar Sinan'ın başmimar olarak 1543'te ilk eserini vermeye başladığı zaman ile Pervîz Efendi'nin 1561'de İstanbul kadısı olup sonra 1566'da da Anadolu kazaskerliğinden ayrıldığı tarih aralığında yaptırılmış olmalıdır.⁷

Pervîz Efendi Medresesi / Dimetoka

XVI. yüzyılda Edirne'nin 40 km güneyinde bulunan Dimetoka'da Cerrahbaşı, Abdülvâsi Efendi ve Pervîz Efendi adını taşıyan birkaç yeni medrese yaptırılmıştır (Kiel, 1994: 307).⁸

Pervîz Efendi Medresesi hocaları arasında aşağıdaki isimler tespit edilmiştir:

• Ebü'l-Meyâmin Mustafâ Efendi (ö. Recep H1015/M1606) (Atâî, 1989: 512) 1570'de (H977) mülâzemet alıp üçüncü görev yeri olarak buraya atandığına göre 1573-1576 (H980-983) yılları arasında çalışmış olmalıdır.

• Mehmed Efendi (Arap Tezkireci) (ö.H1007/M1598) (Atâî, 1989: 427), 1586 (Şevvâl H994)'da medreseden ayrılmıştır.

• Abdullah Efendi (Küçük Mahmûdzâde, ö. Cumâdelâhire H1042/M1632) (Atâî, 1989: 751), 1589'da (Rebiülevvel H997) terfî ile başka yere gitmiştir.

• Ali Çelebizâde (ö. Safer H1039) (Atâî, 1989: 725) 1595 (Recep H1003)'te başka yere atanıyor.

• Pepki Lâtifzâde Mehmet Efendi (ö. H1022) (Atâî, 1989: 564) 1598'de (H1007) medreseden ayrılmıştır.

• Ahîzâde Mahmûd Efendi (Zilkâde H1036) (Atâî, 1989: 705), 1600'de (Safer H1009) başka yere atanmıştır.

• Muharrem Efendi (Bezzâzistân kethudası oğlu, ö. c.âhir H1023/M1614) (Atâî, 1989: 631) 1600-1605 (Safer H1009 - Ramazan H1013) yılları arası görev yapmıştır.

• Mustafa Efendi (Arap İmâmoglu, ö. c.âhir H1036/M1627) (Atâî, 1989: 706) 1605-1607 (Şabân H1013 - Rebiülevvel H1016) yılları arası görev yapmıştır.

• Hüsâm Efendi (ö. Safer H1018) (Atâî, 1989: 529) 1607-1610 (H1016-1018) yılları arası görev yapmıştır.

• Abdullah Efendi (ö. Şevvâl H1038/M1629) (Atâî, 1989: 720) 1609-1611 (Safer H1018 - Recep H1020) yılları arası görev yapmıştır.

• Abdurrahman Efendi (ö. Recep H1027/M1618) 1611-1617 (Recep H1020-Ramazan H1026) yılları arası görev yapmıştır.

• Vardarî Şeyhzâde Mehmed Efendi (ö. c.evvel H1055/M1646) (www.

⁷1570'li yıllarda mülâzemet derecesinde görev yapan hocalara 30 akçe maaş verildiğine göre (İpşirli, 1994b: 362) varsaydığımız tarih aralığı bunu doğrulamaktadır.

⁸Kaynaklarda tarih belirtilmemiştir. Fakat Pervîz Efendi, 1561'de İstanbul kadılığına tayin edildiğine ve kadılık müddeti de en fazla 3 yıl olduğuna göre Edirne kadılığını 1558-1561 yılları arasında yapmış, bu medrese de bu tarihler arasında yaptırılmış olmalıdır.

turkedebiyatiisimlersozlugu.com) 1612-1619 (Şevvâl H1026 - Muharrem H1028) yılları arası görev yapmıştır.

• İbrâhim Efendi (ö. H1038) (Atâî, 1989: 721) 1619-1620 (Muharrem H1028 - Recep H1029) yılları arası görev yapmıştır.

• Mehmed Emin Efendi (Ankaravî) (ö. H1066/M1656) (Özcan, 2003: 461) görev süresi 1 yıl, 1656 (H1066)

• Mustafa Sürûrî Efendi (ö. H1100/M1689) (www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com) 1678-1682 (H1088-1092) yılları arası görev yapmıştır.

1.1. Edebî Kişiliği

Pervîz Efendi, devrin ünlü müderrisi Abdülkerim Rızâî gibi ulemâdan kimselerin yer aldığı kültür ve edebiyat meclislerinde sohbetleriyle insanları feyizlendirmiştir. O dönemin edebiyat meclislerinde sıkça görülen şâir simâları arasında Nev'î, Emrî, Edirneli İzârî, Edirneli Mecdî, Vâlihî ve Gülşen-i Şuarâ Tezkiresi müellifi Ahdî yer almaktadır. Ahdî, tezkiresine katkıda bulunan birçok şâir ve devlet adamıyla bu ortamlarda tanışmış, şiire ilgisi olan herkese eserinde yer vermiştir. Pervîz Efendi'yle birlikte İstanbul, Bursa ve Edirne gibi üç başkentini edebî muhitlerinde birlikte bulunmuş (Akün, 1988: 510) ve edebî kişiliği hakkında eserinde önemli malumat vermiştir (Ahdî, 2009: 52-53):

“Ol kân-ı mürüvvet ve maîden-i sehâvet mü'ellif-i tezkîreye envâî ri'âyet ve eltâf-ı bî-gâyet itmeden hâlî degüldür.”

Pervîz Efendi, Türkçe ve Farsça her iki dilde de güzel şiirler yazacak kadar başarılıdır. Ahdî, onun şiiri ve şâirliğinden övgüyle bahsederken eserinde birkaç şiirine de yer vermektedir:

“Zebân-ı Türki ve Fârisi'de eş'âr-ı 'âşıkânesi hûb ü mergûbdür. Bu ebyât anlarun cümle-i eş'ârındandır ihtisâr olunup izhâr olundu”:

1. Geldi bahâr n'eylesün 'uşşâk bâdesüz
Yâ râh-ı 'ışka nice gidilsün zevâdesüz
'Uşşâk-ı mest-mendi kemendünle yed yüri
Zîrâ seg-i şikârî yaraşmaz kılâdesüz
2. Hatt-ı ruhsâr-ı yâre gussa çekme
Olur zâhir çerâg dibi karanu
3. Gelüben güdügi bir oldı hadeng-i gamzen
Kim umardı bu cefâyı bana mihmânımdan
4. Ol hilâl ebrû meta'-ı hüsnini garrâ satar
Gah 'arz eyler cemâlin gâh istignâ satar
Bana turup kıssa-i Ferhad ü Mecnûn söyleyen
Derd esrârını ol benden alur bana satar

Pervîz Efendi, kendisi hakkında birilerinin hoş olmayan sözlerini duyduğunda onlara şiirle cevap vermiştir:

*Bize kâfir dimiş bir 'âlim-i dehr
Yalanun yok durur hergiz fûrûgı
Müselmân diyelüm biz dahi ana
Dürûgî râ ne-şâyed cuz dürûgî⁹*

2. Eserleri

Pervîz Abdullah Efendi'nin *Mirkâtü's-Semâ*, *Telhîsu't-Telhîs*, *Ta'likât ale;l-Hidâye*, *Risâle-i Vilâyet*, *Kanûn-nâme*, *Risâletün fi'l-Va'z*, *Risâle fi İbtidâli Nakzi Delîli Tahakkûki'l-Hala*, *Risâletü'l-Mesâjili'l-Fıkh* ve *Teshîl fi't-Tıb* isimli eserleri olduğu bilinmektedir (Bursalı, 2000: 260).

2.1. Mirkatü's-Semâ

Ali Kuşçu'nun Farsça kaleme aldığı *Risâletün fi'l-Hey'e* adlı Astronomi ile ilgili risalenin Türkçeye genişletilmiş tercümesidir (Bursalı, 2000: 261; Aydın,1989: 409). Pervîz Efendi bu eserin tercümesini Vezir İbrahim Paşa adına yapmıştır. Kadı Muslihuddîn el-Lârî bu eseri şerh etmiştir (Kâtip Çelebi, 2014: 732). Eser üzerinde Tuğba Erol yüksek lisans çalışması yapmıştır (Erol, 2013).

Eserin tespit edebildiğimiz nüshaları şunlardır:

- Ankara, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, 06 HK 2312 numaralı nüsha,
- Ankara, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 6527/1 numaralı nüsha,¹⁰
- Eskişehir, İl Halk Kütüphanesi, 26 HK 77/2 numaralı nüsha,
- İstanbul, Nuruosmaniye Kütüphanesi, 34 Nk 2949 numaralı nüsha,¹¹
- İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları H.473 numaralı nüsha,¹²
- Fransa, Milli Kütüphane Türkçe El Yazmaları nüshası,

2.2. Risâle fi İbtidali Nakzi Delîli Tahakkuki'l-Hala

İstanbul Süleymaniye yazma eserler kütüphanesi Amcazâde Hüseyin Paşa koleksiyonuna 34 Sü-Hü 451/25 numara ile kayıtlıdır. Felsefe konulu bir

⁹*Yalana yalandan başkası yaraşmaz.*

¹⁰*Bu yazma Mirkâtü's-Semâ fi'l-Hey'e adıyla kütüphane kaydına alınmış, fakat müellif ya da müstensih adı belirtilmemiştir. Bizce bu nüsha Ali Kuşçu'nun Farsça Risâletün fi'l-Hey'e adlı eserinin, Risâle-i fi'l Fethiye adıyla Arapçaya ilaveli tercümesidir.*

¹¹*Yazmanın kütüphane kaydında müellif adı Ali Kuşçu olarak gösterilmiştir. Fakat Ali Kuşçu eserini Farsça olarak Risâletün fi'l-Hey'e adıyla yazmıştır. Risâletün fi'l-Hey'e'nin ilaveli tercümesi Risâle-i fi'l Fethiye ise Arapçaya tercümedir. Osmanlı Müellifleri'nde (C I, s. 261) Pervîz Efendi'ye âit olarak gösterilen yazma bu olmalıdır.*

¹²*Yazmanın kütüphane kaydında müellif adı Ali Kuşçu olarak gösterilmiştir. Fakat bu eser Pervîz Efendi tercümesi olmalıdır.*

eserdir. 53ab varak, 15 satır ve kül rengi kâğıda talik yazı ile Arapça olarak yazılmıştır.

2.3. Telhîsu't-Telhîs

Sekkâkî'ye ait *Miftâhu'l-Ulûm*'un belâgata dair üçüncü bölümünün Arap belâgatı teorisyeni Hatîb el-Kazvînî (ö. H739/M1338) tarafından kısaltılan ve yeniden düzenlenmesiyle meydana gelen *Telhîsü'l-Miftâh*'ın Pervîz Efendi tarafından *Telhîsu't-Telhîs* (Telhîs'in Özeti) adıyla yapılan özetidir (Durmuş, 2002:157; Kâtip Çelebi, 2014: 416; M. Süreyya, 1996:1333). Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 Hk 5483/1 numaraya kayıtlıdır. 48 varak olup ta'lik yazıyla Arapça olarak kaleme alınmıştır.

Osmanlı Müellifleri ve Sicil-i Osmani'de Pervîz Efendi tarafından bu esere Şerhü Telhîsü'l-Miftâh adıyla bir de şerh yapıldığı bildirilmektedir (Bursalı, 2000: 260; M. Süreyya, 1996: 1333). Bu şerhin nerede olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

2.4. Telhîsu Tuhfeti'l-Me'ânî li İlmi'l- Me'ânî (Bursalı, 2000: 260)

Eser tespit edilememiştir.

2.5. Risâletü'l-Mesâ'ili'l-Fıkh

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesine 19 Hk 1527/2 numara ile kayıtlıdır. Fıkıh meselelerine dair bir eserdir. Eserin sonu önce Türkçe ve Farsça bir şiir ile son bulmaktadır. Arapça ve Türkçe yazılmış olup 15a-27a varaktır. Birleşik harf filigranlı kâğıda ta'lik yazı ile yazılmıştır. Her sayfa 19 satırdır.

2.6. Kanûn-nâme

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'ne 19 Hk 1805/2 numaraya kayıtlıdır. Kanun ve kanunların tatbiki ile ilgili genel kuralları konu etmektedir. 43b-95b varak, 15 satırdır. Kıрма talik yazı ile daire içinde çapa filigranlı kâğıda yazılmıştır. Pervîz Efendi tarafından 1561'de (H969) Türkçe istinsah edilmiştir.

2.7. Ta'likât ale'l-Hidâye

Mergînânî'nin (ö. H593/M1197) Hanefi fıkının en önemli kitaplarından kabul edilen *Hidâye*'sine kendi açıklamalarını içeren bir *ta'likatıdır* (M. Süreyya, 1996: 1333). Eser tespit edilememiştir.

2.8. Risâle-i Vilâyet

Şeyh Mehmed İskilibî müridlerinden olduğundan tasavvufu ilgili *Vilâyet Risâlesi* yazmıştır (Bursalı, 2000: 260; M. Süreyya, 1996: 1333; Atâî, 1989: 254). Eser tespit edilememiştir.

2.9. Risâletü'n-fi'l-Va'z

Bursa'da kürsü va'zı vakfetmiştir (M. Süreyya, 1996: 1333; Atâî, 1989: 254). Eser tespit edilememiştir.

2.10. Teshîl fit-Tıbb

Celâlüddin Hızır'ın (ö.H815/M1412-13) Türkçe Müntahâb-ı Şifâ adlı eserinin kendisi tarafından Teshîl adıyla kısaltılmış hâlidir. Bu kısaltma Amasya Darü's-Şifâ'sı Sabuncuoğlu Şerafettin'in önerisiyle Hacı Paşa'nın öğrencilerinden Muhyiddîn Mekkî tarafından nazma çekilmiş ve II. Bayezid'in şehzadelerinden birine ithaf edilmiştir. Eser, ilaçların hazırlanması ve tedavi ile ilgilidir. "Bahş" diye adlandırılan üç ana kısımdan oluşmaktadır ve her kısım kendi içerisinde bablara ayrılmıştır (Celâlüddin Hızır, 1990: 5; Bursalı, 2000: 260): 1. Bahş (Bölüm)'ün 1. Bölümü-Teorik Tıp, 2. Bölümü-Pratik Tıp; 2. Bahş-Yiyecek, içecek ve ilaçlar; 3. Bahş-Hastalık sebepleri ve ilaçları gibi bir plan üzerine yazılmıştır (Osman Şevki, 1991: 180). Kütüphane kayıtlarında müellifi Pervîz Efendi olarak kaydedilen aşağıdaki nüshalar Celâlüddin Hızır'dan istinsah edilen yazmanın kopyaları olmalıdır.

Perviz Efendi tarafından istinsah edilen eserin tespit edebildiğimiz nüshaları şunlardır:

Ankara-Milli Kütüphane Nüshaları

- 06 Mil Yz A 3309 numaralı a nüshası,
- 06 Mil Yz A 3309 numaralı b nüshası,
- 06 Mil Yz A 440 numaralı nüsha,
- 06 Mil Yz A 8130 numaralı nüsha,

Mısır-Kahire Nüshaları

- Tıbb-ı Türkî 4 numaralı nüsha,
- 5864/1 numaralı nüsha,

SONUÇ

Türklerin Anadolu'ya gelmeden evvel Selçuklular devrinde ilmî faaliyetlerde buldukları ve *medrese* adıyla anılan eğitim kurumlarını kurdukları bilinmektedir. Bu gelenek Anadolu'da devam etmiş, çeşitli vesilelerle hükümdarlar, saray mensupları ve devlet adamları da ilim-kültür faaliyetlerini destekleyen medreseler yaptırmışlardır. Cami, medrese, kütüphane, hayır kurumları vb. gibi yapıların oluşturduğu bu külliyeler devrinin önemli ilim, din ve kültür kurumlarıydı. Bu kurumlardan yetişenler devlet adamı olmalarının yanı sıra sosyal hayat içerisinde de entelektüel kişilikleriyle önemli görevler üstlenmekteydiler. Osmanlı devlet adamları

devrinin ilmî ve edebî ortamlarını sıkça takip eden, resmi işleri yanında çeşitli alanlara da merak duyan, kendisini bu yönde yetiştirmiş entelektüel kişilerdir. Pervîz Abdullah Efendi, Osmanlının en ihtişamlı devrinde hukuktan edebiyata, astronomiden tıbbâ kadar çeşitli konularda hem eser telif etmiş hem de önemli istinsahlarda bulunmuş bir devlet adamıdır. Devrinin önemli bir şahsiyeti olmasının gölgesinde kalan bu yönü şimdiye kadar ele alınmamış, herhangi bir çalışmanın konusu olmamıştır.

KAYNAKÇA

- Ahdî, B. (2009). *Gülşen-i Şu'arâ*. (S. Solmaz, haz.) Denizli.
- Akûn, Ö. F. (1988). Ahdî. *İslam Ansiklopedisi* (C 1, s.506-514). İstanbul: TDV Yayınları.
- Aydın, C. (1989). Ali Kuşçu. *İslam Ansiklopedisi* (C 2, s.408-410). İstanbul: TDV Yayınları.
- Bursalı, Mehmed Tahir. (2000). *Osmanlı Müellifleri* (C I-III). Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Celâüddîn Hızır. (1990). *Müntehab-ı Şifâ* (C I-Giriş-Metin). (Z. Önler, haz.) Ankara: TDK Yayınları.
- Durmuş, İ. (2002). Kazvînî, Hatîb. *İslam Ansiklopedisi* (C 25, s.156-157). İstanbul: TDV Yayınları.
- Erol, T. (2013). *Mirkatü'l-Semâ (Metin-Ses Bilgisi İncelemesi)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Evlîyâ Çelebi. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (C 7.-10. Kitaplar-Dizin). (S. A. Karaman, ve Y. Dağlı, haz.) İstanbul: YKY.
- Hallaçoğlu, Y. (1991). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: TTK Yayınları.
- İpşirli, M. (1994b). Ebülmeyâmin Mustafa Efendi. *İslam Ansiklopedisi* (C 10, s.362-363). İstanbul: TDV Yayınları.
- İpşirli, M. (1993a). Çivizâde Mehmed Efendi. *İslam Ansiklopedisi* (C 8, s.347-348). İstanbul: TDV Yayınları.
- İpşirli, M. (2001c). Ahmed Şemseddîn, Kadızâde. *İslam Ansiklopedisi* (C 24, s. 96-97). İstanbul: TDV Yayınları.
- İpşirli, M. (2006d). Mülâzemet, İslam Ansiklopedisi (C 31, s. 537-539). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kâtip Çelebi. (2014). *Keşfü'z-Zunun*. (R. Balcı, çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kiel, M. (1994). Dimetoka. *İslam Ansiklopedisi* (C 9, s.305-308). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kütükoğlu, M. S. (2000). *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*. Ankara: TTK Yayınları.

- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicil-i Osmanî* (C 4). (N. Akbayır, haz.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Nev'izâde Atâî. (1989). *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri* (C 2). (A. Özcan, haz.) İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Özcan, T. (2003). *Mehmed Emin Efendi* (C 28, s.461-462). İstanbul: TDV Yayınları.
- Selanîkî Mustafa Efendi. (1999). *Tarih-i Selanikî*. Ankara: TTK Yayınları.
- Süreyya, M. (1996). *Sicil-i Osmanî* (C IV). (N. Akbayır, haz..) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şahin, K., ve Ceylan, S. (2010). Şeyh Yavsî. *İslam Ansiklopedisi* (C 39, s.75-77). İstanbul: TDV Yayınları.
- Şevki, O. (1991). *Türk Tababeti Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tektaş, N. (2006). *Çadırdan Saraya-Saraydan Sürgüne Osmanlı*. İstanbul: Yenişafak Gazetesi Yayınları.
- Yavuz, Y. Ş. (2011). Taşköprizâde Ahmet Efendi. *İslam Ansiklopedisi* (C 40, s.151-152). İstanbul: TDV Yayınları.
- www.egitim.aku.edu.tr/tet02.htm. (2014, 07, 01).
- www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1878. (2014, 07, 04).www.yazmalar.gov.tr. Kültür Bakanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi.